

Юрій Андрійович МАРИНЧУК

Аспірант кафедри філософії,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
пр. Науки, 72, Дніпро, 49010, Україна

Yurii MARINCHUK

PhD student of the Department of Philosophy,
Oles Honchar Dnipro National University,
Nauka Ave., 72, Dnipro,
49010, Ukraine

E-mail: uragagarin93@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1474-0167>

УДК 111.1

**МЕТАФІЗИЧНЕ ПИТАННЯ МАРТИНА ГАЙДЕГГЕРА 1929-1931:
ГЕНЕЗА ТА НАСЛІДКИ**

Received 20 May 2024; revised 18 June 2024; accepted 28 June 2024

DOI: 10.15421/342413

Анотація

*У статті розглядаються основи, з яких складається постановка метафізичного питання у філософії Мартіна Гайдеггера. Стаття деталізовано зосереджена на періоді 1929-1930, до якого відносяться доповідь «Що таке метафізика?» та лекційний курс «Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt–Endlichkeit–Einsamkeit». Введенням до статті і основною проблемою слугують три упередження з «Буття і часу», які унеможливають чітко поставити питання про буття. Виклад основного матеріалу здійснюється на основі першоджерел: «Буття і час», «Основні поняття метафізики». Видатним досягненням метафізичного питання Гайдеггера є вихід на ще одне ім'я буття – *Sein*. Народне старонімецьке означення буття звільняє його з-під академічних вимог, і точно схоплює відкритий горизонт, у якому застигло буття першої половини ХХ ст. У статті ставиться завдання: дослідити метафізичне вчення Мартіна Гайдеггера за 1929-1930-ті рр. Зроблено висновки, що метафізика вище зазначених років філософування Гайдеггера розкривається паралельно духу часу тодішньої Німеччини – консервативної революції. Як нам відомо, Мартін Гайдеггер не знімав питання про буття і підбирав імена до нього, оскільки шукав присвоєну галювину і межу, заступивши за яку, відкривається вихід до галювину. В цій статті пропонується погляд на проблематику в контекстуальному імені метафізики – *Sein*.*

Ключові слова: метафізика, суще, буття, людина, *Sein*, Мартін Гайдеггер.

**MARTIN HEIDEGGER'S METAPHYSICAL QUESTION OF 1929-1930:
GENESIS AND CONSEQUENCES**

Abstract

The article examines the foundations that constitute the formulation of the metaphysical question in Martin Heidegger's philosophy. The article focuses in detail on the period of 1929-1930, which includes the report "Was ist Metaphysik?" and the lecture course "Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt–Endlichkeit–Einsamkeit". The introduction to the article and the main problem are three prejudices from Being and Time that make it impossible to ask a clear question about being. The main material is presented on the basis of primary sources: "Being and Time", "Basic Concepts of Metaphysics". The peculiarity of Heidegger's work of the 1920s and 1930s is the approximation of the research methodology in the 1927 treatise to the present. Phenomenological hermeneutics and fundamental ontology were used in relation to the ancient Greeks to develop a metaphysics of ciphers or special words in which Heidegger concentrated the Greek experience of being. During the 1930s, Heidegger would make an effort to realize this experience by looking for points of intersection between Greeks and Germans in German idealism and poetry. Since the Greeks are ruled by aeon (temporal time) and agon (the spirit of competition), modern metaphysics needs to develop a special concept of being that would distinguish who Germans are, where they came from, and where they are going. The article proposes a distinction between higher being - divine, human life-world – social, human essence – cultural, working, shepherd. Being, being and man are subject to metaphysical questioning as the most general concepts. That is, those that immediately or a priori express a certain clarity. Nihilism, as the spirit of the time, demands that metanarratives be questioned and self-evidence be reassessed. An outstanding achievement

of Heidegger's metaphysical question is the distinction being as Seyn. The nationalist or folk Old German definition of being both frees it from academic requirements and accurately captures the open horizon in which the existence of the first half of the 20th century was frozen. Since this essence of man is presented after the linguistic turn, it lacks the main feature of the turn—a specific linguistic ability or words that clarify being. The article aims to study Martin Heidegger's metaphysical teaching in the 1929-1930s. The article concludes that the metaphysics of the above-mentioned years of Heidegger's philosophy reveals itself in parallel with the spirit of the time of the then German conservative revolution. As we know, Martin Heidegger did not remove the question of being and selected names for it, because he was looking for an appropriated lawn and a boundary, beyond which the exit to the lawn opens. This article offers a look at this problematic in the contextual name of metaphysic – Seyn.

Keywords: metaphysics, being, existence, human, Seyn, Martin Heidegger.

Постановка проблеми.

У першому параграфі Вступу до «Буття і часу» (де йдеться про необхідність, структуру та пріоритет питання про Буття) ми позбавляємось трьох упереджень, які унеможливають чітко відновити питання про буття.

По-перше, це буття як найбільш загальне поняття. У посиланні до Томи Аквінського «буття» є маркерованим словом, яке коли вживається, то означає деяку зрозумілість суцього одразу. «Буття» вживається як слово-всезагальність суцього і проводить логіку роду всього суцього від бога. А це три операції в одному акті, які ускладнюють, а не розрізняють. Гайдеггер наполягає, що у межах схоластики всезагальність буття є вищою за всезагальність роду [Heidegger 1962]. Вищою у сенсі übersteigt або transcends тому, що саме поняття «буття» залишається непроясненим, бо не може висуватися вищим за бога або його логіку творіння, а також – нижчим (суцим та речами світу). Не може висуватися вищим або нижчим, тобто, окремо розглянутим (з ризиком виявити дещо, яким буття займається власним чином, а не у використанні бога лише).

До речі, таке саме положення з поняттям «τὰ μετὰ τὰ φυσικά», яким схоласти пояснювали поняття Арістотеля «πρῶτη φιλοσοφία» і формально заявили, що «метафізика» Арістотелем була вживана і вживана в сенсі науковості, безсумнівності або високого сенсу матерій, - що уже перестає бути об'єктивно так з XIX ст. [Пасічник 2022]. Арістотель увів своє ім'я буття з причастям «onta», що означає «справжнє»; воно закріплює за собою, як за базовим словом, усі інші значення, виводить їх з себе. Отже, метафізична пробле-

матика сутності речей виводиться з вчення про буття, бо про буття виражаються по суті – «по-справжньому», тобто по тому, що має значення – після речей, після поверхні, τὰ μετὰ τὰ φυσικά.

По-друге, відповідно до проблематики першого упередження, поняття буття ми не можемо вивести ні з того, що вище за нього (бог і логіка його творіння), ні з того, що нижче за нього (суцце і речі світу). Не виводиться від бога, не представляється тварним. Невизначене воно ненаділене характером бодай чого існуючого. Відтак, *буття не є*, якщо розглядати його метафізично. А як інакше? Проблему буття, непідвладну схоластам, вони ж вивели з логіки онтології стародавніх греків, на думку Гайдеггера, у тлумаченнях та перекладах Арістотеля. Завдяки цьому, проблема не стала меншою, а зависла незнятою [Heidegger 1962].

По-третє, в виду висновку з другого упередження, буття береться за таке, що самозрозуміле собі (selbstverständliche). Вид його ясності або зрозумілості (Verständlichkeit) для нас, у наших дослідженнях демонструє нам лише неясність (Unverständlichkeit) буття [Heidegger 1962]. Нам очевидно те, що будь-який образ Буття і будь-які буттєві дії по відношенню до Суцього апріорі для нас приховані у таємниці. Нам невідоме Суцце як Суцце, яким його вбачає Буття як Буття. Але саме це висить у повітрі: звідки буття і чому ми його сторонимося?

Аналіз публікацій.

Дослідження метафізики М.Гайдеггера у 1929-1930-ті рр. та розвиток вихідних положень у більш пізній творчості представлено роботами українських та світових вчених і

зацікавлених дослідників за темою: Тихолаз А. («Що таке метафізика? Етьєн Жільсон відповідає Мартіну Хайдеггеру», 2002), Марчинський А. («Три ідеї... метафізики. Між Кантом та Гайдеггером», 2020), Michalski K. («Heidegger I filozofia współczesna», 1978), Пасічник І. («Поняття метафізики та його інтерпретація у Гайдеггера», 2022), Wendel S. («Vollendung der Metaphysik. Zur Nietzsche Kritik Martin Heideggers», 2002), Gutschmidt R., Schmidt S.W. («Martin Heidegger – Kritik der Metaphysik im Ausgang von Welt und Sein», 2020), Семеняка О. («Через лінію»: діалог Ернста Юнгера та Мартіна Гайдеггера про європейський нігілізм», 2013). За даними цих робіт можна зробити висновок, що пошук та становлення логічних та смислових зв'язків у генезі та наслідках трансформації метафізики у філософії Мартіна Гайдеггера ще підлягає дослідженню.

Мета статті: аналіз постановки метафізичного питання зразку 1929-1931-го років та його аспектів, за якими трансформується концепт буття.

Вступ.

Якщо виражати передумови до постановки метафізичного питання, то буде сказано про трактат «Буття і час» (1927), який був спробою, – у перетині фундаментальної онтології та феноменологічної герменевтики, – поставити питання, з якого береться початок філософії; або ж, граничне питання нашої здатності обдумувати буття саме у такому перетині. Під питання підпадає безпосереднє (людське) відчуття ясності сенсу того, що сказано, коли сказано, що дещо є [Heidegger 1962]. Своім трактатом, ерзац-книгою за мотивами більш ранніх «Феноменологічних інтерпретацій Арістотеля», Мартін Гайдеггер бере до уважного осмислювання або огляду, *а що саме мається на увазі під тим, що дещо є?* В ході власного інтелектуального експерименту Гайдеггера, нам залишається визнати, що ми ще не знаємо відповіді на це питання.

Absicht (план, намір, задум), – вказується у передмові до трактату, – полягає у *напрацюванні питання про буття*. Vorläufiges (приблизно, орієнтовано) або Ziel (чорновий, попередній; той, що упереджує), – за передмо-

вою, – є *характером тлумачення часу і ціллю постановки питання про буття* [Heidegger 1962]. Ціль полягає у виході на, у засвідченні можливої межі або межі контексту (межі не як кінцевої форми, а як відкритого горизонту) на яку здатне наше розуміння буття (Seinsverständnisses) [Heidegger 1962]. Час інтерпретується як горизонт будь-якої зрозумілості буття взагалі.

У англomовному виданні за перекладом John Macquarrie & Edward Robinson [Heidegger 1962] звичний для східного гайдеггеріанства своєю таємничістю вираз бібіхінського перекладу «горизонт розуміння», точно підмічає одну деталь, а не огортає її у темність. Horizon, у академічному використанні, означає, що дещо триває; воно є триваючим від колись і зараз продовжується у метафорі вдовженої події. Обрій чогось; дещо, взяте у обрій. Як-то можуть казати, дещо дивно українською, «горизонт нульової епохи», – про тривання у собі; про доісторичну епоху перших людей, яку ми розглядаємо у її збереженому у собі, у тому, що вона є, вигляді; так як вона представляється. Горизонт і є *зберігаючим оглядом на дещо*; таким, що виділяє те, що береться як дещо (сущє виокремлюється з-посеред сущого у його, сущого, власну подію, законсервовану, відтворювану; у дослідженні ми можемо знову і знову проходити ту добу, бо вона – горизонт, і доба нікуди не подінеться, не має вийти з уваги, бо відмежована). Звичайно, горизонт автоматично має на увазі межу, граничний поділ і контекст. Поглянемо, як це працює у тексті Гайдеггера, що перекладений на англійську: «*We tend to think of a horizon as something which we may widen or extend or go beyond... Something which we can neither widen nor go beyond, but which provides this limits for certain intellectual activities performed 'within' it*» [Heidegger 1962]. Триваюче, яке можна перейти від і до своїм оглядом; і триваюче, яке є межею або завдяки обмеженню ми про це дещо говоримо. Галявина / горизонт, у яку надходять осмислені речі на швидкості розуміння, яку осягає наша свідомість.

Нам відомо, що етимологічним або семантичним джерелом для Гайдеггера є не англійське horizon, з якого я почав, а давньогрець-

ке ορίζοντας (межа, поділ, наділ), похідне від ὀρίζω (відмежовувати, встановлювати поділ) [Heidegger 1962]. *Наділ* – є характеристикою питання про буття. Встановлюючи своє питання, ми намагаємось з його горизонту (у межах своєї оглядності) зрозуміти буття, а вірніше – осмислити речі, щоб мати змогу висловлюватись про буття. У трактаті можна зустріти аристотелів і платонів сліди – відповідно їх теоріям про сутність людини як господаря («Про душу», «Метафізика») та метафізичну властивість освіти мислення («Печера»). Ορίζοντας (наділ) робить господар на землі таким чином, що річ з невідомого нам її буття самої по собі – потрапляє, виймається у горизонт наше осмислення, втрачаючи власну природу. Речі не належать одне одному, вони належать тому, хто їх осмислює – господарю. Так стається, що питання про буття насправді є питанням про сутність речі (про базове значення для господаря, виражене інструментами, якими річ була здобута, вийнята). Більше двох тисяч років історії європейського мислення такими інструментами була метафізика Аристотеля і діалектика Платона. Мартін Гайдеггер їх обидва відносить до *тилових екзистенціалів* (базової Турботи та її форм), які можуть замінити і замінюють *екзистенціали в горизонті* (про становлення буття, яке самопрояснюється; про відкривання того, що робить можливим розуміння себе). Гайдеггер використовує конструкцію *die Frage nach dem Sinn von Sein* [Heidegger 1962]. Бібіхінський переклад дає нам «питання про сенс буття», де сенс відноситься до Sinn, яке ставить «сенс» у тавтологічну пару до «значення». Там, де речі завітали до нашої галявини, до нашого особистого ментального простору – там речі даються розумінню знайомими, вони абсолютно просякнуті якістю «свої», мають комфортне значення для сприйняття (ментальне сходиться з особистим тому, що у курсі лекцій 1924-го р. Гайдеггер виразив думку, що розумінням керує ноєма або голос, вони ж – особистісне сприйняття, чисте / пряме бачення речей і мудрість). Але проблема в тому, що людина не тільки сприймає, а ще просто відчуває (схоплює контури чогось, а не будує структуру; людина є тим, хто переживає тяжко

прочитувані думки). У німецькій мові є слово Bedeutung, яке синонімізує «сенс» зі «значимістю» та «важливістю». Й справді, клопотання господаря над «своєю» землею має *значення* для нього, але у цьому відсутня, скажімо, як *вища значимість*, так і тонке, тендітне чуття. Перекладачі Macquarrie & Robinson, а у цьому ж питанні також Stambaugh & Welch, використовують конструкт «the question of the meaning of Being» – *питання про розуміння буття*. За цим перекладом вціліло ідейне питання – *з чого починається пізнання?* Про нього й буде йтися у основному змісті статті.

Основний зміст. Доповідь 1929.

24-го липня 1929-го р. Мартін Гайдеггер читає доповідь «Що таке метафізика?» про метафізичне питання з ціллю дати їй (метафізиці) реальну можливість представити саму себе [Heidegger 1992]. Так феноменологічна онтологія з феноменологічної редукції вчиняє рішучий крок від наївного реалізму аристотелево-томіської метафізики або метафізичної онтології. Було сказано, що першими для Західної Європи про метафізику кажуть або метафізично виражаються стародавні греки. Особливістю цього сказання є незмінне відношення до суцього і відсутність звертання до буття як буття [Heidegger 1992]. Відтак, раціоналістичною метафізикою кажучи, буття розуміється справжнім у певній мірі Турботи про буття. В спробах останнього критикується теорія ідей Платона, оскільки оцінюється як підміна понять: те, що називається буттям насправді є суцим (на основі значення речей говоримо про ідеї, які є взірцями речей). До часу цієї доповіді нам уже відома фундаментально онтологічна концепція Гайдеггера, у якій першою ланкою є Світ, від якого відходять дві основні ланки – Буття і Суцце з їх специфічними поділами [Heidegger 1975].

На доповіді 1929-го р. пропонується провести онтологічне розрізнення між Буттям і Суццим. Умовою задачі є подолання традиції минулої метафізики, де поділу не було. Гайдеггерова деструкція, вона ж відсторонення або дезертирство з / від традиції означає, що зовнішність / поверхня речей розкривається повністю лише екзистенціально: буття є необхідною умовою простою явленості поверхні.

Тому, не поверхня очевидна для свідомості, а умови того, як речі стають осмислено присутніми. Що у сучасності кінця 1920-х рр. може казати про таку операцію? За доповіддю це – наука. У її питанні Гайдеггер є опонентом Макса Шелера і вважає, що не викладацькі свободи, а централізована влада над важливими університетами стане реформою до нової системи мислення. Наука розглядається Гайдеггером у її сутнісному призначенні, – щоб практично направляти цінності [Heidegger 1992]. Осередком науки, відповідно її сутнісним вираженням, є університети. Зараз, каже Гайдеггер на доповіді, науки знову здійснюють підхід впритул до сутнісної сторони всіх речей. Щоб зберегти сутнісну самототожність речей, науки мають відрізнитись від щоденних практик. Останні не втручаються у світ, не ставлять свої установки, не плачуть власний світогляд. А науки – так [Heidegger 1992]. Гайдеггер говорить про наукову екзистенцію: 1) науковий світогляд є направленістю (інтенція); 2) наукова установка має на увазі те, від чого вона сходить (від буття речей); 3) втручання або освоєння – це наукове дослідження, яким просякнуто світ на предмет історії буття [Heidegger 1992]. Тут люди сучасності (1929) знову підходять до контекстуальної межі можливості висловитись про буття з ясним чуттям того, що є, – як це колись сталось з греками у добу ейдосу Платона. У добу Гайдеггера, або радше нігілізму / релятивізму, мова про Ніщо, важливість якого, за цією доповіддю, він ставить над сущим. Але наука неготова працювати з Ніщо, тобто виявити його у сущому [Heidegger 1992]. Це вимагає над-сучасних Гайдеггера зусиль і сучасної нам теорії Струн, за якої матерія – це не уже не стільки субстанція, а радше хвилі вібрації (відповідно, виявити Ніщо, або промір, у тому, що саме по собі є коливанням – простіше, ба більше – очевидно з самої умови матерії). В такому випадку, питання про суще стає передмовою до питання про Ніщо (можливості сущого, припускаючи яку – ми заглядаємо за справжність сущого, за межі у безмежжя, подібно до того, як це вчинив Арістотель своєю мета-та-фізика). І нам ще потрібно зробити упереджаючий висновок, а яке питання є сутнісно метафізичним?

Метафізичне питання завжди займає такі аспекти: направленість буття (скажімо, у греків свідомо, незнана ними власним чином феноменальна), налаштованість буття (скажімо, у греків – космомічна, господарська, ладна), наближення буття до граничної можливості роздумувати про буття (скажімо, у греків – імена буття, як ейдос, енергія, сутність і так далі).

У проєкті Гайдеггера ми намагаємось подолати направленість на суще налаштованістю на Світ, у якому ми (Dasein) наближаємось до себе завдяки Ніщо, а не речам (не завдяки логіко-раціональній Турботі, а завдяки можливості керувати перспективою речей, які потрапили в ментальний простір осмислення). Для Гайдеггера головним питанням все ще залишається феноменологічно-натуралістичне «Що таке річ?», оскільки він орудує з галявиною, а це – пейзаж крізь внутрішній час свідомості даних їй на осмислення, введених в неї протягом життя речей. Буття на галявині знаходяться *під відкритим небом*, що означає вихід за межі реальності. Ось на цьому епізоді доповіді відіграє роль прізвисько *Баварського мага*, котрим Гайдеггера називали з 20-х рр. У новій метафізиці переслідується приближення Буття до Ніщо [Heidegger 1992]. Це приближення доступне Буттю у моментальному досвіді Жаху. Так називається фундаментальний настрій Буття. І такою є його характеристика, вочевидь взята з теорії нудьги А.Шопенгауера (нудьзі, як такої, Гайдеггер присвятив сторінки 160-193 лекційного курсу 1929-1930 за оригінальним виданням 1975-го року). Ми розуміємо, що походження або відкриття цього настрою – екзистенціальне, а нюанси відносяться до розділу філософії життя. Цей настрій (більш людськими словами) або налаштованість (більш фундаментально виражаючись) є такими, що охоплюють людину, як частину буття [Heidegger 1992]. В виду того, що фундаментальні речі свідчать ситуація людини, ми робимо поправку, що людина не може охопити все суще і вичерпно виразити його через Ніщо, але людина може відчутти себе з-посеред сущого у настрої Жаху [Heidegger, 1992]. Це настрої, яким охоплена людина у зроблених нею кроками у замежжя. До

за межжя Гайдеггер робить крок з межі (тобто, без фізики і без метафізики, без екзистенціально-феноменологічно переробленого на фундаментальний з життєво-психологічного поверхневого фактору людини не обійтись, як без інструментів вивчення речі, які дають досвід речі і розміщення її зліпку, відбитку у свідомості). На цьому епізоді доповіді до нашої уваги підтягуються моментальність, довготривалість, за-кинутість, по-лишеність і окружність. Ці поняття стосуються, неначе усього суцього, окрім людини (бо ми намагаємось встановити перспективи галявинних речей, провести онто-гносеологічне дослідження). Але, по суті, стосуються тільки нас (оскільки, перспективу в галявині має й той, хто споглядає, бо людина – також суще і також – форма Я речі у своїй свідомості). Людина у новій метафізиці є горизонтом або оглядом, або машиною / механізмом часу: усе інше суще, неначе довкола неї, втягується у її тяжіння, а вона тяжіє Жахом у коло речей, якими їй неминуче і невідворотно відкрите, навстіж відчинене її життя у важко, але ясно прочитуваних думках / образах / відбитках.

Окрім цього припущення, Жах не є ментальним станом або психічним розладом занадто високого рівня остраху жити. Жах розглядається як особлива форма відношення з Ніщо: коли *суще пізнається саме по собі*, ще без Буття, і коли, тому, *пізнається у відношенні до Ніщо* (після лекційного курсу 1929-1930 це повноваження Ніщо займе поняття буття Sein і перейменує його у самість). Або, як скаже Гайдеггер, чисте, формальне вказування на буття саме по собі, як таке – і має означати *навстіж відкриту галявину* [Heidegger 1992]. В цій операції й проводиться онтологічне розрізнення, вже інтуїтивно сприйняте у ніцшеанських інтенціях нігілізму взагалі та моральних істин особливо, зі статті Ніцше, присвяченій ним (свого роду, розрізнення реального і релігійного; того, що є і того, як має бути) – «Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinne» (1873 – написано; 1896 – опубліковано). До речі, в цій роботі Ніцше підкреслює навіть саме *словесне вираження* людини уже як саморозрозуміле: «*Every word instantly becomes a concept precisely insofar as it is not supposed*

to serve as a reminder of the unique and entirely individual original experience to which it owes its origin; but rather, a word becomes a concept insofar as it simultaneously has to fit countless more or less similar cases—which means, purely and simply, cases which are 102 never equal and thus altogether unequal... A movable host of metaphors, metonymies, and anthropomorphisms: in short, a sum of human relations which have been poetically and rhetorically intensified, transferred, and embellished, and which, after long usage, seem to a people to be fixed, canonical, and binding. Truths are illusions which we have forgotten are illusions—they are metaphors that have become worn out and have been drained of sensuous force, coins which have lost their embossing and are now considered as metal and no longer as coins» [Nietzsche, «On Truth and Lies in a Nonmoral Sense»].

У Гайдеггера Ніщо та суще, за доповіддю 1929-го, опосередковані буттям-яке-запитує [Heidegger, 1992]. Це ім'я буття – ще один термін значимої присутності, або дискурсу. Гайдеггер вже називав такі імена як буття-з-самим-собою або буття-з-іншими, або буття-до-смерті. Це означає, що важко «перекласти» буття і важко «дати» йому ім'я. Ми маємо справу з непослідовністю думки або коливанням за формами слова «буття», за якими проходить конститутування реальності речі. Саме Жах у новій метафізиці є поштовхом до або умовою ставити питання по суті, або відноситись сутнісно. Таким буттям є Dasein. Sein – це частка знайомства з сутністю. Да – це частка умови знайомства; умови, яка не знімається. Dasein – це буття, навстіж відкрите для людини; відкритий простір стану пізнання. Звичайно, це вражає так, що підбирається слово – Жах (можливо, через приреченість пізнавати за будь-якої вітальності і якості осмисленого). Завдяки Жаху воно, тут-буття, щільно притискається до екзистуючого буття, яке, завдяки Жаху, схильне розмислювати занурюючись у проблему або, іншими словами, радикалізувати. Або, як пише Гайдеггер про те, що Sein розуміється у всьому історично змінному значенні речей (речей в різних контекстах людських турбот та інтересів). Ми можемо припустити такий спосіб вирішення

проблем як дозволити їм огорнути людину повністю, якщо маємо на увазі, у німецькому філософуванні, досвід Першої світової війни і наслідки її мирної угоди. У якомусь сенсі це був початок доби, коли Німеччина провалювалась у світ, або, словами з трактату 1927-го р., *буття, яке впадає у світ* – Dasein. Так було історично, що входженням до галявини є турбота, як осмислена (а тому реальна) присутність речей в нашому житті. І це ж означає вільне використання та недбале відношення до імен буття, які можуть заперечувати або модифікувати, або самітно ігнорувати один одного. Не заперечуючи інтенції філософії життя, можна додати й чисто людське враження від видовженої в життя подорожі у світ, від якої череп розбивається від скроні до скроні, знаючи що ясність його зумовлена зануренням у жахи або у те, що він, череп, сам собі сниться і йому відомо, чим його купол ясниться, проясняється (ментальна галявина, сповнена уже пережитих перспектив речей).

За доповіддю 1929-го р. імена буття використовуються в поєднанні з речами для досягнення зрозумілості речі таким чином, що осмислено схопити річ на своїй особистій ментальній території означає виражати буття, а так відкривається специфіка: людина задає метафізичне питання і невідворотно залучається до нього. Ця подія важлива тим, що річ, яка існує само по собі – являється нам і втрачаючи справжню себе, вона прояснює нам, що воно є (онтологія зустрічається з гносеологією у сфері Ніщо – у сфері коливань імен буття, залежно від досвіду речі, її відбитку у свідомості, використання її перспективи, як ментальної тканини). Так як питання радикалізовано Жахом, то людина сама підпадає під розрізнення. Представляючи з себе Dasein, метафізичне питання задається тільки тут і тепер для нас, а ми – Dasein, безроздільно приймаємо на себе питання метафізики і виводимо її основні поняття. Тут-буття – це вже такий концепт, що *зіставлений* (навіть, скажімо, буквально через частку «-»), а метафізичне питання закидується у промір, у частку, якою зіставлено. Прояснення термін говорить про те, *звідки буття?* З різного ступеня невігластва, непростоти, відсторонення. Нам до

1929-го р. відомо, що Dasein проходило через феномен свого ушкодження справжнім та не-справжнім екзистуваннями – у лекційному курсі про герменевтику фактичності. Нам відомо, що ми можемо звільнитись від уявлення, накинутого на речі, і переводити своє життя між справжнім та несправжнім модусами екзистування.

Тепер, в 1929-му р., сказано, що, якщо так, то *чому взагалі є суще, а не, навпаки, Ніщо?* Чому увесь цей час було суще, а не Ніщо? Зіштовхуючи суще з Ніщо через Буття – нова метафізика каже своїм питанням, що воно, її питання, виводить нас крізь суще за його межі, у над-суще [Heidegger 1992]. Гайдеггер про цей феномен каже так, що коли люди уважно вдивляються в речі, то відчують себе живими, а огорнуті в огляд речі – проявляються істинним чином (не просто явлено, поверхнево, як стоїчна амальгама) – в ментальному горизонті, в полі людської (екзистенціальної) поведінки (усвідомленості). Завдяки значимості речей для нас – ми занурюємось в себе, звертаємось до ментально проявлених їх форм, серед яких певного характеру наше Я. Нам уже ясно, що активно запитуюча людина – це також суще, й поволі людина відходить від цього у собі, даючи місце для кроку вперед з себе буттю, яке з часом осмислення осмислюється саме по собі. У цій доповіді Гайдеггер не говорить ні про половинчастість людини, ні про принесення в жертву її більш простої, зрозумілої, тендітної натури – для виходу у над-простір. Він називає метафізику долею істини сущого або долею потаємного буття [Heidegger 1992]. Тобто, без неї не обійтись або Гайдеггер не в силах відмовитись від неї повністю, не знає як. Метафізика сущого заступає, – і проступає метафізика буття або буття речей [Heidegger 1992]. Останню Гайдеггер характеризує як вступ до безроздільного панування серед самого сущого, яке перебуває у світі в безістинному образі дійсності і предметності, тобто старої метафізики [Heidegger 1992]. Простіше кажучи, там, у замежжі, нас очікує повна влада над світом старої метафізики у тому, що він «свій», належить, підкорений лише тому, що перестає бути зрозумілим або не розкривається як такий (перестає бути очевидним).

Гайдеггер, у доповіді 1929-го, ще раз за-свідчує, що більше не являється послідовним Гуссерлю та Brentano у питанні істини буття [Heidegger 1992]. І раніше, і зараз Буття, яке сприймає Гайдеггер, є аристотелівським. Тільки уже не в якості οὐσία (усія; прийнято вважати, що це істина імені буття Аристотеля як енергії), яку ранній Гайдеггер пояснює як Anwesen (незмінна присутність або тотожність), – а уже як ἀρχή (відкрита можливість; те, що розмикає саме себе) [Heidegger 1992]. І ця трактовка підводить Гайдеггера до невлавних духу його часу, але сучасних нам інтенцій про світ, який коливається. Хоча, коли ще як в 1930-ті роки тільки над-вкорінені люди не чули вібрацій, які коливали планетарне коло? Використовуючи нову метафізику з її нігілістичним апаратом, Гайдеггер припускає, що *усія* відноситься до маси того, що було неправильно, помилково сприйнято за істину. В бутті за її якістю не показується виняткова важливість філософії, представлена метафізикою, а відповідно, виняткова важливість людини, чия доля належить їй, метафізиці [Heidegger 1992]. Ми бачимо, що коли Гайдеггер говорить про Аристотеля – Аристотеля для Гайдеггера виражають схоласти з їх τὰ μετὰ τὰ φυσικά, розвиненою Гайдеггером у теорію феноменологічної натури.

Лекційний курс 1929-1930.

На сторінках першого розділу в першому параграфі «Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt–Endlichkeit–Einsamkeit» написано, що говорити про філософію непросто, бо «... розбір основних рис метафізики перетворюється на стислий виклад головного змісту філософії... філософія, а насамперед саме метафізика, просто поки що просто не досягла зрілості науки, чого вона намагається зробити з часів Декарта...сама постановка такої мети – принциповий промах і невизнання найглибшої істоти філософії... філософія (метафізика) – ні наука, ні світоглядна проповідь, вона не піддається визначенню через щось інше, а тільки через саму себе і в якості самої себе – поза порівнянням із чимось іншим, вона є чимось самостійним... філософію не можна вловити й визначити манівцем і в якості чогось іншого» [Heidegger 1975]. Гай-

деггер наводить вислів Новаліса, щоб почати говорити про філософію з її суті: «*Філософія є, власне, ностальгія, тяга всюди бути вдома*» [Heidegger, 1975], і зіштовхує цей вираз із виразом Аристотеля: «*чи багато брехні пишуть поети?*» [Heidegger 1975]. У тому сенсі, що Новаліс поет, а поезія – частина мистецтва, а мистецтво – манівці до філософії. Але все-таки для Гайдеггера поет правильно відчуває нерв філософії – про знання і про людське існування: «...*Такою тягою філософія може бути, тільки коли ми, ті, хто філософує, усюди не вдома... Ми запитуємо: що це таке – світ?*» [Heidegger 1975] (на який ми очікуємо; який нас кличе). Виходить, до буття нас тягне ностальгія за покликом буття, тобто ностальгія за дечим, третьою стороною, якій ми були зрозумілі все наше життя; дечим, що дбало про те, щоб нам було зрозуміло. І якщо ми дещо розуміємо, то ми усвідомлюємо це, ми само-зрозумілі собі в тому, що нам дещо постійно відкрито ясно. По суті – підхід до метафізики (філософії) залежить від поведінки людини: людина не розгублена запитувати про цілісність, а ментально збуджена до цього. В курсі 1929-1930-х рр. ми стикаємося з поняттям, – яке цікаво відноситься до раніше означеного англійським варіантом horizon'у, – німецька специфіка якого об'єднує і *відкрите з самого себе, і непрохідну межу*. В виду цього, варто зауважити, що Гайдеггер вважає, що основні поняття метафізики правильно називати основними настроями людського буття, а ці настрої постійно і суттєво пронизують людину своєю мелодією [Heidegger 1975]. Мова про Verhalten: «*Sie [Unverständlichkeit] macht offenbar, daß in jedem Verhalten und Sein zu Seiendem als Seiendem a priori ein Rätsel liegt*» [Heidegger 1975]. Або, за англійським перекладом M&R: «*It makes manifest that in any way of comporting oneself towards entities as entities-even in any Being towards entities as entities-there lies a priori an enigma*» [Heidegger 1962]. Можна виразити це ще так, скажімо: *It makes manifest that in every comportment, every being toward beings as beings, there lies an enigma*. В оригінальному курсі Гайдеггера поняття Verhalten знаходиться у якості comportment – поведінкової схильності. Це цікаво, оскільки

настрій – це така форма, за якою речі не завжди впізнаються або сприймаються різними – залежно від настрою. Гайдеггер порівнює метафізичний настрій з екзистенціальним, а останній – з мелодією. Ми можемо припустити, що мелодія це не про визначення, сприйняття, а тонке чуття, про за-межне, інтуїтивне схоплювання в процесі тривання, коливання музики; мова про плавання на хвилях пам'яті в важко зрозумілих думках (маючи на увазі ностальгію, яка кличе за межі реальності). Гайдеггер пише, що «*метафізика є запитування, в якому ми намагаємося охопити своїми питаннями сукупне ціле суцього і запитуємо про нього так, що самі, ті, хто запитує, ставимо під сумнів*» [Heidegger 1975]. Людина (а це екзистенція; або думка, звернена на ціле) і буття (а це ціле; або те, що захоплює екзистенцію в усіх її думках, екзистенціалах) ставляться до пари (взаємно захоплюються у мелодію, голос, коливання, вібрацію) у метафізичному мисленні так, що їх обох одне без одного немає: «*Філософія є тим, що здебільшого лише й дає тут-буттю стати тим, чим воно може бути*» [Heidegger 1975]. У німецькій мові є протилежна, завдяки тлумаченню Гайдеггера, пара – Verhalten і Benehmen.

Benehmen – це поведінка тварин, а Verhalten – людей. У пізній творчості Гайдеггер веде односторонню дискусію з Р.М.Рільке у питанні смертних людей і безсмертних тварин. Здавалось би, що останні мають розширений екзистенціальний статус, у курсі 1929-1930, сказано, що завдяки збідненому світові (weltarm) тварин. У тому сенсі, що вони, тварини, не створюють свою реальність, не проводять різницю між тим, що є і тим, що має бути (для них галявина / ментальний простір є закритим, або ж – тварини використовуються у такій метафорній бінарній опозиції щодо людини, як істоти, що мають емпатію, органи чуття і проводять перспективи своїх дій, але не цілісно, – кожна тварина свого виду є господарем лише на своїй території, у порівнянні з людиною, як у зоні комфорту, а не осмислених речей; або без постійного потоку речей, що надходять у власну територію з-поза її меж). В свою чергу, з більш екзистенціально обмеженим статусом люди займаються зведенням

світу (weltbildend) – справою більш широких повноважень, що парадоксально (широких, тобто зовнішніх; таких, що охоплюють поверхневе, все явлене без уважного, свідомого вняття в нього). У раніше вже згаданому трактаті 1927-го р., за мовою оригіналу у 12-му параграфі значення поняття Verhalten – входить до того, що визначає екзистенцію: «*Dasein ist Seiendes, das sich in seinem Sein verstehend zu diesem Sein verhält. Damit ist der formale Begriff von Existenz angezeigt. Dasein existiert*» [Heidegger 1962]. В 1929-1930-их рр. ми можемо звернути увагу на те, що корінь halten у слові Verhalten перекладається як *те, що зберігає* або *утримує*. В свою чергу корінь nehmen у Benehmen – це *те, що віднімає* або *позбавляє* [Heidegger 1975]. Вочевидь, роз'яснення проведено для людини, яка може *відняти* у себе чуття ясності, а тварини *позбавити* себе цього не можуть. В наведеній цитаті з параграфу 12 – буття представлене сущим, яке, розуміючи себе у своєму бутті, утримує себе у відношенні до нього [Heidegger 1962]. Це утримання радикалізує присутність (Anwesen), через яку, за участі якої в оригінальному тексті говориться про тут-буття. Результатом радикалізації стає перехід від *збідненого світу* до *зведення світу* [Heidegger 1962]. Відбувається онтологічна реструктуралізація. Цією жагою або волею до розрізнення того, що є і того, як повинно бути – характеризується екзистуюча присутність суцього «людина».

Те, що у курсі 1929-1930 Benehmen також говорить про екзистенцію, вказує, що це аристотелів мотив: тварини не лише мають душу (у світогляді Гайдеггера – екзистенцію), а відносяться до Природи (Nature, яка vis activa primitiva) так, що не ставлять себе перед світом (не задають філософських питань про відношення речей і своє місце; або – не мають свідомості). Що у випадку тварин – є повною мірою довершеного стану себе, або οὐσία, Anwesen середовищу, яке у феноменальному значенні не є своїм, лише за поверхнею звичним, знайомим.

У третьому розділі Гайдеггер виокремлює метафізику як вчення серед філософських учень. Він пише: «*Метафізика – це граничне запитування. Такого роду граничні питання*

суть: *Що таке світ, скінченність, усамітнення?...* Ми не витягуємо сутності філософії зі слова «метафізика» [Heidegger 1975]. Він пояснює, що метафізика – це синтетична назва, яка має негативні синоніми чи конотації, несе важку долю та історію, з якої можна довго плести інші слова. Тобто, метафізика критикується Гайдеггером як базове слово, з якого походять терміни і науки про буття у зв'язку з природою людини, теорією пізнання та буттям речей. Наприклад, *μετά* та *φυσικά* Андроніка Радоського одразу показує нам, що ми хочемо позначити щось первинне тим, що саме не первинне – «та, що після фізики», тобто природи. Фюсіс Гайдеггер розуміє через Арістотеля: *«те, що зростає, зростання і те, що виростало під час цього зростання... зростання як сама ця подія, що пронизує кругообіг пір року і здійснюється серед нього, серед зміни дня й ночі, переміщення зірок, грози й бурі, буйства стихій. Усе це разом і є зростання»* [Heidegger 1975] і підсумовує як *«самоутворювальне володарювання (Walten) суцього в цілому»* [Heidegger 1975]. Гайдеггер добирає слова зачаття, народження, дитинство, зрілість, старість, смерть – так фізичні процеси, які узяті Гайдеггером як граничні запитування; під питанням чого людина діє і діє рішуче протягом свого існування; охоплюють долю всього суцього – у сутності та в існуванні. Існувати, у випадку людини, означає «вникати» до буття або «розуміти» через граничні питання. Виходить, певна окружна залежність: ми мислимо не про якесь буття конкретно (скажімо, божественне), бо ми уже відходимо у міркуванні від *людського буття*, уже маємо його, – до наших уявлень про буття взагалі або про чистий досвід [Heidegger 1991]. Ми говоримо про мета-відносини між Dasein (завжди відкрите навстіж буття для заступу у нього), розумінням (свідомі операції з ментальними перспективами ужитих протягом життя речей) і буттям взагалі (цілісне за межами реальності, чуття якого тонке, тендітне, вимагає музичного слуху). Усі три поняття уже мають задане в собі те, до чого плекає, веде їх діяльність. Для «розуміння» – це суб'єкт розуміння. Для «Dasein» – це (суб'єкт) розуміння буття (ментально перспективна

Я-форма; уживаний собою ж образ себе серед інших речей). Обидві цілі або *зосереджена увага* пояснюються через екзистенціал Турбота у трактаті 1927-го р. Для «буття взагалі» – це тотожність існування та розуміння (суб'єкта), взятість у Турботу (вона виступає живим, триваючим і помираючим поняттям про буття і розуміння в одному понятті, в собі, в Турботі, ще до їх розрізнення та тотожності). Ця «взятість у Турботу» впливає з умозаключення стосовно сенсу Dasein, який полягає у Турботі, яка займається тим, що відкриває сенс буття взагалі, який полягає в накидуванні загальних ідей, на яких концептуально тримається уявлення про світ [Heidegger 1991]. Ми можемо звернути свою увагу на те, що в виду Турботи Dasein – це відкрите буття на особистій ментальній території суцього «людина» [Heidegger 1991]. Dasein пояснюється як *введення у світ* або буття-у-світі зі свого, осмисленого.

Людина витягує владу фюсіс гарничними питаннями. Гайдеггер не відмовляється від фізики, а робить на її підґрунті крок. Гайдеггер не відмовляється від метафізики, а крокує до неї – за межі реальності, фізики, все ще маючи за питання про річ – головне питання метафізики (філософії). Він наводить, як приклад, уривок Геракліта: *«Пануванню речей притаманне прагнення схватися, а людина володіє вищим даром – обмірковуванням»* [Heidegger 1975]. Обмірковування полягає в тому, що виражати кожне в тому, як воно є, а це – згідно системі, за якою працюють поняття, одне з яких уже названо. Обмірковувати – значить вслухатися в силу речей і діяти згідно з нею. Так Гайдеггер виходить на метафізичні поняття, відомі Геракліту. Крюптейн (зберігати в таємниці), легейн (виражати в слові), алетей (не-приховане) – це структура обмірковування. Здійснюється ця структура людиною – тим, хто діє в тому, що висловлює не-приховане (ката фюсіс або філософує). А робити так, пише Гайдеггер, значить «вбудовуватися у панування суцього загалом і в долю світу взагалі» [Heidegger 1975] тому, що таким є буття речей з доісторичних часів, за висловом Геракліта: *«Цей космос завжди і всюди той самий, його не створив ні бог, ні будь-хто з людей, але ця*

“*фюсис*” була завжди, є завжди і буде завжди вічнопаливний вогонь, який мірою спалахує і мірою згасає» [Heidegger 1975].

Новаліс говорив про звучання мелодії, Геракліт – про вслуховування в хід речей. Платон і Секст Емпірик – про те, що чути музику можливо в скрутному становищі (коли філософія розпалася на дисципліни фізики, антропології, логіки, етики; на інструменти, якими звучить буття). Це складно – поєднувати те, що й не виявляється, з тим, що виявлено тільки специфічною дисципліною. Можливо й тому, що християнство позиціонує себе як життєствердна релігія, Аквінський не зміг би прийти до ідеї істини між Буттям і Ніщо, долаючи прив’язку «те, що є буття» до суцього як до «того, що є» через абсолют бога. Але це не означає, що Гайдеггеру такий запит дається і дається просто. Перепоною стає логіка філософського роздуму опісля метафізики І.Канта. Ми більше не можемо звернутись до об’єкта, обійшовши стороною факт нашого звертання і нашу даність – суб’єкта, який філософує (людина закинута, обмежена і настій відкрита своїм питанням; знаходиться під знаком питання, яке буде виражатись людиною, так, в питання, зіставленими ментальними перспективами). Якщо ми апіорі визнаємо те, що не дозволяє нам розібратися з поняттям «буття» (якщо постановка питання про буття зачіпає абсолютний об’єкт, скажімо бога, і потенційний предмет, скажімо суще), то нам, перед тим як запитувати, потрібно розібратися в інстанції, яка б мала здатність задавати питання належним новій метафізиці чином [Heidegger 1991].

Висновки.

Метафізичне питання Мартіна Гайдеггера за 1929-1931-ті роки приводить до проекту нової або останньої метафізики, у якій він звертається до Томи Аквінського та Арістотеля, зокрема; до ніцшеанських інтенцій нігілізму, влади і живих понять. Їх досвід розрізнення буття, суцього та особливого суцього «людина» допомагає Гайдеггеру зрозуміти, як метафізичне питання ставиться, нащо воно здатне і як використовується. Чеський мислитель Ян Паточка казав, що думка Гайдеггера «вчить тільки ставити питання і виживати в цьому

запитуванні» [Michalski 1978].

Ми виходили з того, що поняття «буття» використовується в апіорній зрозумілості. Бог може відноситись до буття і використовувати його у своїх творчих функціях – для створення всього суцього. Сущє може відноситись до буття у пізнанні самого себе та у пізнанні відношень між речами. Вище і нижче між буттям пояснює себе у відношенні з ним але ні вище, ні нижче між буттям не пояснює буття у відношенні з ним же, буттям. Це і є приклад метафізичних відносин. Під метафізичним питанням знаходиться самопрояснення. Воно отримує поведінкову характеристику «горизонт», яка має на увазі часовий (темпоральний) вимір зустрічі Я-форми людини з речами, завдяки яким людина самопрояснюється; людина пробудилась і викарбувала у собі те, в чому впізнала себе. Часовий вимір ментального горизонту; галявини, на які явленими речами буття виходить з горизонту часу, або подій усвідомлення за прокладеними ментальними перспективами ужитого; цей часовий вимір отримує характеристику відкритого і зберігаючого: постійно підтримувана відкритість ментального простору відповідає адекватності і доступності розуміння, здійснюється осмисленими речами і усвідомленням до чого ведуть ментальні перспективи.

Ми можемо заключити, що метафізичне питання 1929-1931, зважаючи на його наслідки, що поняття *Sein* включає в себе історичний характер істини, виражений, насамперед, невдалою спробою «початку» німців, тодішнього народу *Dasein*. *Sein* є поняттям, яке насичене духом часу, а тому, все, що належить або відноситься до *Sein*, – є тільки розрізним від часу 1930-х років проявленим з цього проміру буттям у консервативних, народних ментальних перспективах і досвідом заступу у за межжя реальності, розкриті у 1930-ті роки.

Якщо говорити про основі поняття метафізики як екзистенціально-феноменологічні настрої людини, то вийде так.

Sein – це не тільки природне оточення, а ще й апіорно-екзистенціальна структура, що являє собою те, з огляду на що *Dasein* дає собі знати, до якого суцього і як воно може

ставитися; тобто, похідне від базової метафізики слово «світ» це як модель орієнтації, як повсякденна присутність, у якій обов'язково є суще, про яке можна дбати, тобто зосередити обмірковування; світ – це там, де відбувається розуміння людини, буття-у-світі. Або, словами іншого дорогого Гайдеггера поета, Фрідріха Гьольдерліна, перетворення твердої, земної субстанції на дух.

Кінцевість – це не тільки природне, взяте в пропорції речі, а ще апіорно-екзистенціальна структура; тобто, похідне від базової метафізики слово «кінцевість» – це виражена світом оточеність людини, яка усвідомлює, що вона є у відкритих межах ментального простору, сповненого ось такими, певними речами, які проходять етапи існування, становлення і смерті в усвідомленні.

Самотність – це не тільки психологічне усамітнення в собі, а ще й апіорно-екзистенціальна структура; тобто, похідне від базової метафізики слово «самотність» – це сутнісний настрій ества людини, готовність до метафізичного (філософського) мислення, тобто готовність до занурення в тугу, час, смерть, цикли, так поступово набуваючи дару мови про ціле, чуття дечого за межами реальності; думка завжди самотність, казав Гайдеггер, а ми розуміємо, що самотність – це інтенційне відношення: з одного боку, на себе – і подане як внутрішній досвід переживання власної окре-

мішності або, словом Гайдеггера, занедбаності або відстороненості деструктивним змістом мислення, постановкою граничних питань; а з іншого боку – це споконвічна включеність людини у буття як таке, що само-розуміє такі глибокі процеси з-за межжя реальності.

Основні поняття метафізики у Мартіна Гайдеггера – це індивідуальні настрої та універсальні якості; це уявлення про те, чим усе, що існує спільно, єдине. Це «спільно суще» або «єдине» виражено тим, хто розуміє буття, ставлячи себе під питання, оскільки людина – це теж суще, і для нього «питати про суще» має насамперед означати – *питати, напевно не знаючи про що*. Ця темність становить частину людини і веде до буття (чуттєві питання розгортаються у структурі: світ, кінцевість, самотність, а також що представляють з себе ці субстанції, як корелюються між собою і що буває, коли причиною світу є дещо непротилежне духу.

Шукати, що є сутність, реальність, божественне, людина, істина – означає вбачати весь спектр світу, але це також означає вміщувати ментальними перспективами у свідомість темні місця філософії. Прикладом такої темряви у статті було розглянуто Seun – базове ім'я метафізики Мартіна Гайдеггера періоду 1929-1931.

Бібліографічні посилання / References

- Heidegger, M. (1962). *Being and Time* / Cornwall: MPG Books Ltd. Retrieved May 11, 2024 from <http://pdf-objects.com/files/Heidegger-Martin-Being-and-Time-trans.-Macquarrie-Robinson-Blackwell-1962.pdf>
- Heidegger, M. (1975). *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt—Endlichkeit—Einsamkeit* / Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. Retrieved May 11, 2024 from <https://heidegger.ru/wp-content/uploads/2019/11/Band-29-30.pdf>
- Heidegger, M. (1977). *Letter on Humanism* / New York: Harper & Row Publishers Inc. Retrieved May 11, 2024 from <http://timothyquigley.net/cont/heidegger-lh.pdf>
- Heidegger, M. (1991). *Kant und das problem der metaphysik* / Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann.
- Heidegger, M. (1992). *Was ist Metaphysik?* / Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann. Retrieved May 11, 2024 from https://www.bard.edu/library/pdfs/Heidegger-Was_ist_Metaphysik.pdf
- Michalski, K. (1978). *Heidegger I filozofia wspólczesna* / Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Nietzsche, F. *On Truth and Lies in a Nonmoral Sense*. Retrieved May 11, 2024 from <https://pastehtml.com/view/crz4xb2u4.html>
- Пасічник, І. (2022). Поняття метафізики та його інтерпретація у Гайдеггера. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 1(1), 75-90. / Pasichnik, I. (2022). Ponyattya metafiziki ta jogo interpretaciya u Gajdeggera. *Multiversum. Filosofskij almanah*, 1(1), 75-90. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2022.1.1.6> (in Ukrainian)